

Matkivat apinat - vuorovaikutuksellinen yhteistoiminta varhaiskasvatuksessa

Lastensuojelun keskusliiton mukaan korona-ajan eristyksellä on ollut huolestuttava vaikutus lasten ja nuorten psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin (<https://www.lskl.fi/blog/koronan-jaljet-vaarantavat-lasten-ja-nuorten-hyvinvoinnin/>). Tämä näkyy työssämme varhaiskasvatusalalla erityisesti tunne- ja kaveritaitojen heikentymisenä, joka ilmenee etenkin lasten käyttäytymisessä ryhmätilanteissa ja yhteisissä leikeissä, joita päiväkotipäivä pitää runsaasti sisällään. Lisäksi huolestumme on herännyt vanhempien jaksamisesta ja arjen järjestelykyvystä sellaisena, että se kannattelisi lasta myös kotioissa ja vahvistaisi lapsen ja vanhempien välistä suhdetta.

Lapsille ei ole kertynyt korona-aikana riittävästi kokemuksia siitä, miten yhdessä toimitaan, ja Lastensuojelun keskusliitto peräänkuuluttaa artikkelissaan normaali arjen tärkeyttä ja turvallisten aikuisten merkitystä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. Siksi koemme tarpeelliseksi edistää näitä taitoja ja tapoja, ja toiminnassamme korostuvat turvallinen kasvu- ja toimintaympäristö, lasten ja kasvattajien aito osallisuus sekä tunne- ja kaveritaitojen vahvistuminen.

Ensimmäinen vaihe: Matkivat apinat - intialainen tarina draaman avulla

- Metsäretki pienryhmän kanssa:

Aluksi luodaan metsätoiminnalle turvalliset puitteet: lasten kanssa turvallisuuden tunteen luomiseen auttavat rutiinit, esim. aina samana toistuva alkupiiri, jossa käydään läpi ketkä kaikki ovat paikalla, kerrataan metsäsäännöt (mielellään lasten kanssa yhteisesti sovitut ja positiivisen kautta ”Mitä metsässä SAA tehdä”, esimerkiksi ”metsässä saa leikkiä yhteisesti sovitulla alueella”, ”metsässä saa leikkiä, kunhan näkee aina aikuisen”, ”puissa saa kiipeillä, kun muistaa, että puut ovat eläviä”) ja kerrotaan, mitä tänään tapahtuu. Aikuinen myös tarkistaa aina metsään tullessa, että alue on fyysisesti turvallinen. Kun ryhmä on tullut tutuksi toisilleen ja leikkialue ja sen sisältämät säännöt on sisäistetty, voidaan ryhtyä yhteiseen draamaleikkiin.

- Draamaleikki:

Draamaleikki on yksi draamakasvatuksen muodoista. Se on myös yksi osallistavan draaman genreistä ja keskeistä siinä on toiminta, jossa tutkitaan fiktion avulla ja sen kautta jotain asiaa, teemaa tai ilmiötä joustavasti fiktion menemällä, siellä toimimalla ja sieltä poistumalla (Heikkinen 2005, 74).

Varhaiskasvatusikäisten kanssa toimiessa draaman avulla oppimisessa tärkein asia on nimenomaan todellisuuden palaamisessa ja asioiden suhteuttamisessa oikeaan elämään reflektoinnin avulla. Soile Rusasen (2008, 24) mukaan osallistavaan draamatyöskentelyyn voidaan sisällyttää kolme tavoitetta:

yhteisöllinen, kasvatuksellinen ja terapeuttinen. Tässä draamaleikissä ne kulkevat käsi kädessä, sillä leikkiä leikitään yhdessä ryhmän kanssa, siinä opetellaan tunnetaitoja ja harjoitellaan tunnetilojen ilmentämistä ja leikin jälkeen pohditaan, miten tunteet ilmenevät kunkin osallistujan omassa elämässä. Draamaleikissä on oleellista, että kasvattaja on roolissaan ja leikin ohjaajana koko ajan tietoinen siitä, mitä draamaleikissä tapahtuu ja hänen on toimittava "turvaporttina" eli valmiina palauttamaan osallistuja takaisin todellisuuteen, jos tämä ei itse osaa sitä tehdä.

Draamaleikissä kohtaavat fiktio ja todellisuus: lapsi tutkii tilannetta mielikuvitusmaailmassa roolihahmon kautta, sekä todellisuudessa omana itsenään. Näiden kahden näkökulman välille syntyy lapsen ulkoisen ja sisäisen maailman tila, jossa lapsi pystyy yhdistelemään itselleen merkityksellisiä asioita. Kuvitteellisten roolien kautta lapsi pystyy tutkimaan suhdettaan sekä muihin lapsiin, että ympäröivään maailmaan. Tässä draamaleikissä korostuvat vuorovaikutus, ryhmälähtöisyys ja elämyksellisyys.

Draamaleikkiä johtaa ryhmäsensitiivisesti aina aikuinen esimerkkiä näyttäen ja koko ryhmän turvallisuudesta huolehtien.

Tarinan esittely:

Aluksi satu Matkivat apinat (Hugh Luptonin teoksessa Tarinatie) luetaan lapsille kuvakirjasta (mielellään metsässä, mutta aamupiiri päiväkodissakin toimii). Näin myös ne lapset, joilla on haastetta kielen ymmärtämisessä, pysyvät paremmin mukana saadessaan vahvistuksen kuulemalleen kuvista. Sadun jälkeen pohditaan yhdessä, mitä siinä tapahtui ja millaisia tunteita siinä esiintyi, entä millaisia tunteita satu herätti kuulijoissaan? Oman kokemukseni mukaan esimerkksasadustamme ei niinkään nouse jännityksen tunteita esiin lapsiryhmässä, mutta koska tätä samaa suunnitelmaa voi käyttää missä tahansa sadussa ja sitä seuraavassa draamaleikissä, kasvattajan on hyvä olla tietoinen niistä tunteista, joita satu lapsiryhmässä herättää. Jännityksen ja pelon tunteisiin voi silloin puuttua jo heti tässä vaiheessa.

Draamaleikki:

Satu leikitään metsässä. Yksi ryhmän kasvattajista on tarinan hattukauppia, muut toimivat lapsiryhmän kanssa apinalaumana, mallintaen lapsille toimintaa, tarvittaessa hilliten heitä ja auttaen niitä, joiden on vaikea pysyä leikissä mukana tai joille jännitys käy ylivoimaiseksi. Apinalauma peilaa hattukauppiaan

tunnetiloja, mutta ilman repliikkejä, koska apinat eivät osaa puhua ihmisten kieltä ja näin myös niiden lasten, joilla on haasteita puheen tuottamisesta, on helppo osallistua matalalla kynnyksellä toimintaan. Draamaleikille on hyvä varata riittävästi aikaa, sillä kokemukseni mukaan lapset haluavat leikkiä sen uudelleen ja uudelleen. Kun leikin kulku on tullut kaikille tutuksi, voidaan myöhemmillä kerroilla hattukauppijaaksi valita sellaisia lapsia, jotka siihen rooliin haluavat.

Purku:

Draamaleikki tulee aina purkaa yhteisesti rauhoittumalla. Rauhoittumistapoja on monia, mutta itse käytän useimmiten maaduttavaa puhallustekniikkaa, jossa vedetään keuhkot täyteen ilmaan ja puhalletaan ilma hitaasti "alas jalkoja pitkin aina maan sisälle asti". Tämä toistetaan viisi kertaa.

Reflektointi:

Lopuksi on tärkeää reflektoida draamaleikkiä.

Tässä vaiheessa kannattaa tunnustella ryhmän olotilaa ja mikäli lapset eivät enää jaksa keskittyä ohjattuun toimintaan, päästää heidät hetkeksi vapaaseen leikkiin ja palata yhteen refleктоimaan vasta juuri ennen päiväkodille lähtöä.

Varhaiskasvatusikäisten kanssa tunteiden

reflektointia tukevat hyvin esimerkiksi kuvakortit tai tunnepallot. Piirissä seisten tai istuen palautamme mieleen tarinan ja millaisia tunteita siinä esiintyi. Jos draamaleikissä ilmenee jotain, joka pelotti, on tärkeää tarttua tässä yhteydessä siihen keskustelemalla pelon tunteesta, siitä, mikä sen aiheutti ja mitä sille voi tehdä. Etsimme tunnekorteista/palloista oikean ilmeen kuvaamaan kutakin tunnetta. Jokainen tunnekortti/pallo kiertää piirissä siten, että kasvattaja antaa/heittää kortin/pallon kullekin lapselle vuoronperää, ja ensimmäisellä kierroksella lapsi saa imitoida tunnetta ilmeillään ja kertoa tai näyttää, missä se tuntuu hänessä kehollisesti. Muut matkivat ilmettä ja kehollista tunnetta (esimerkiksi vihan tunne saa koko vartalon jäykistymään tai kädet puristumaan nyrkkiin). Sitten lapsi palauttaa kortin/pallon kasvattajalle. Toisella kierroksella kortin/pallon pitelijä saa kertoa, millaiset asiat saavat hänet itsensä tuntemaan kyseistä tunnetta ja tilanteista voidaan yhteisesti keskustella ja miettiä ratkaisuja; mikä auttaa esimerkiksi suruun, raivostumiseen, pelkoon? Yleensä nämä keskustelut ovat hyvin hedelmällisiä. Tunnekortti tai -pallo auttaa lasta keskittymään annettuun tehtävään ja pääsääntöisesti unohtamaan jännityksen, jota hän saattaa muutoin tuntea piirissä omista tunteistaan puhuessaan. Myös kasvattajat osallistuvat kertomiseen ja tunteen ilmentämiseen omalta osaltaan. Tunteesta toiseen siirtyessä ravistellaan aina edellinen tunne pois.

Lopuksi:

Yhteinen, kaikille lapsille tuttu laulu, esimerkiksi Pienen pienen veturi, joka lauletaan ja leikitään - vaikkapa paluumatkalla päiväkotiin - ensin normaalisti ja sitten kutakin tunnetta vuoron perään kuvastaen (ääni, eleet, ilmeet). Laululeikki päätetään aina ilon tunteeseen.

Toinen vaihe: Yhteisöllinen taideteos Viidakko

Toiminnan seuraavassa vaiheessa toteutetaan lasten kanssa yhdessä iso, yhteisöllinen taideteos Matkivat apinat -tarinan pohjalta. Toiminnan tavoitteena on aikuisten ja lasten jaettu todellisuus. Tämän käsitteen on ottanut käyttöön Jan Varpanen artikkelissaan Vapaus, demokratia ja jaettu todellisuus osallisuuden ytimessä teoksessa Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2 – suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen (2018). Hän käsittelee artikkelissaan myös osallisuuden moniulotteisuuden haasteita vapauden ja demokratian käsitteiden kautta kasvatustilanteesta näkökulmasta. Näiden käsitteiden tiedostaminen ja niiden sisäisten ristiriitojen, ja jopa vastakkaisuuksien, näkeminen määritelmän tasolla lisää kasvattajan tietoisuutta tekemistään valinnoista ja rajauksista toiminnan suunnittelussa.

Negatiivinen vapaus on vapautta rajoitteista, säännöistä ja vaatimuksista. (Varpanen 2018, 122-125).

Todellisen osallisuuden toteutumiseen se ei kuitenkaan riitä, jos lapselle ei opeteta taitoja ja häntä ohjata tilanteissa, joissa hän käyttää vapauttaan valita toimintatapoja, materiaaleja ja mieltymystensä mukaista toimintaa. Positiivinen vapaus on vapautta toimia resurssien ja osaamisen tarjoamien mahdollisuuksien mukaan ja kykyä ottaa nämä aktiiviseen käyttöön niin, että lapsella on mahdollisuus myös hyödyntää toiminnassaan rajoitteiden ja sääntöjen puute. Varpasen ajatuksena onkin, ettei lapsi voi osallistua, jos hänelle ei opeteta taitoja, joita hän olennaisesti tarvitsee osallistumiseensa. Tämä tarkoittaa väistämättä myös tilanteita, joissa lapsi kokee oppimistilanteen aluksi epämiellyttävänä ja jopa omien toiveidensa vastaisena. Uutta taitoja harjoitellessa jokainen on oman mukavuusalueensa rajavyöhykkeellä, jossa itse asiassa uuden oppiminen tapahtuu. Negatiivinen ja positiivinen vapaus siis asettuvat hetkittäin toisiaan vastaan eivätkä voi aina toteutua samanaikaisesti.

Positiivisen demokratiakäsityksen mukaisesti yhteisössä voidaan esimerkiksi enemmistö päätöksillä päättää asioista ja toimintatavoista. Sen suosiminen voi johtaa aikuisten yksinvaltaiseen valintaan niistä taidoista,

joita lasten tulisi omaksua oman osallisuutensa toteutumiseksi. Siksi myös lasten kanssa neuvottelevan eli deliberatiivisen toiminnan tulisi olla osa toiminnan suunnittelu- ja toteuttamisprosessia. Tällainen pohdinta opettaa lapsia näkemään yhteistä keskenään erilaisissa näkemyksissä ja löytämään tapoja toimia yhdessä hyväksytyllä tavalla ja sitoutumaan siihen.

Osallisuuden kokemuksen vastakohtana voidaan äärimmäisinä nähdä osattomuus ja syrjäytyminen. Nämä voivat realisoitua lapsen elämässä jo varhaiskasvatuksen ryhmässä ja pahimmillaan sen jälkeen kumuloituvina kokemuksina koko koulupolun ajan. Tämän tyyppisellä kehityskululla on voimakas vaikutus myös yksilön kokemukseen itsestään yhteisön ja yhteiskunnan jäsenenä. Siksi aikuisen strukturointi, toiminnan suunnittelu ja sen reflektointi ennen toimintaa, sen aikana ja sen jälkeen on olennainen osa prosessia, jossa lasten todellinen osallisuus toteutuu. Osallisuus nähtynä vain lapsen mahdollisuutena valita haluamansa on vain pintapuolinen raapaisu osallisuutta, joka taitojen puutteessa johtaa itse asiassa osan kohdalla osallisuuden toteutumattomuuteen.

Aikuisten ja lasten jaetun todellisuuden ideaaliin pyritään projektin toteutuksessa selkeän strukturoinnin ja taiteellisen vapauden kehyksessä. Jaetun todellisuuden tilassa toteutuvat samanaikaisesti lasten ideat ja näkemykset sekä aikuisten suunnitellut tavoitteet (Varpanen 2018, 127). Kaisa Pietilän artikkeli Reflektointi elämyspedagogiikassa teoksessa Seikkailukasvatusta Suomessa / Outdoor Adventure Education in Finland (2020) esittelee reflektoinnin eri ulottuvuuksia. Toiminnan edellytyksiä luodessa (reflection-for-action) kasvattajan toiminnan reflektointi on keskeistä suunnittelun onnistumiselle (Pietilä 2020, 191), mutta jotta aitoon jaetun todellisuuden kokemukseen voidaan kurottaa, hänen on oltava myös valmis itsereflektioon. Lasten valinnanvapauden rajat toiminnassa on määritelty aikuisen valitsemilla materiaaleilla ja välineillä, kehystarinan kuvaamalla tapahtumapaikalla sekä toimintaympäristöllä. Valinnat on tehty niin, että jaetun todellisuuden kokemus voisi toteutua. Aikuisten asettamina jaetun todellisuuden tavoitteina ovat yhteisöllisyyden kokemus prosessin aikana sekä luopuminen ajatuksesta oma työ tai tuotos, jonka voi omistaa ja viedä kotiin.

Toteutus:

Lasten kanssa toteutetaan yhdelle isolle paperille pulloväreillä painettu taideteos, jossa kehon osia käytetään "painolaattoina". Tarvittavat värisävyt voidaan sekoittaa etukäteen tai yhdessä lasten kanssa purkkeihin. Väriä kehonosiin levitetään isoilla siveltimillä joko itse tai toiselle.

Ensin kuvitellaan yhdessä, minkälaisia puita ja pensaita kasvaa viidakossa. Kokeillaan varjoteatterin avulla kehon eri osien muodostamia varjomuotoja seinälle. Miten saadaan puun runkoja tai isoja oksia aikaan?

Entä isoja reheviä oksia tai tiheää pensaikkoo? Yhdessä neuvotellen sovitaan, mitä kehon osia käytetään työn toteutukseen (kämmenet, sormet, kyynärvarsi).

Yhteinen työ sijoitetaan lattialle tai pöydän ääreen. Omia paikkoja tai pysyvää työskentelyn kohtaa ei ole, vaan ideana on ohjata lapsia vaihtamaan jokaisen kuvion painopaikkaa eri puolille paperia. Yhdessä voidaan tutkia kaukaa katsomalla, mitä ja mihin kohtaan vielä tarvitaan, jotta yhteinen viidakko alkaa hahmottua.

Toiminnan aikana (reflection-in action) kasvattaja ohjaa ryhmän toimintaa jatkuvan reflektoinnin kautta pohtien sekä omia tunteitaan ja ajatuksiaan että itse toimintaa suhteessa jaetun todellisuuden ihanteen toteutumiseen. Tuntevatko lapset voivansa vaikuttaa työskentelyyn ja millaisia tunteita työskentely heissä herättää? Keskustelu lasten kanssa itse työskentelyn lomassa on mahdollisuus tavoittaa myös heidän ajatuksiaan työskentelystä.

Työskentelyn lopuksi keräännytään hetkeksi juttelemaan lasten kanssa. Miten aloitus sujui? Innostuitko vai oliko aloitus hankalaa? Mitä sitten tapahtui? Entä mitä ajatuksia työskentelyn loputtua heräsi? Mihin yhteinen tuotos laitetaan esille? Mahdollisesti lapsiryhmässä herää ajatuksia taideteoksen käyttämiseksi leikkialustana lattialla tai seinällä sekä ideoita jatkotyöskentelyyn, kuten tarinan elementtien tekemiseen ja lisäämiseen.

Toiminnan jälkeen myös kasvattajan on syytä pohtia (reflection-on-action), mitä toiminnan aikana tapahtui itse toiminnassa ja kasvattajassa itsessään. Saavutettiin jaetun todellisuuden kokemus ryhmässä? Mikä sen mahdollisti tai teki mahdottomaksi? Mitä yhteisöllinen taide voi tarjota tälle ryhmälle tässä hetkessä ja tulevaisuudessa? Miten kasvattaja itse toimi ja mitä oppi?

Kolmas vaihe: Yhteistyö kotien kanssa. Mitä sitten tapahtui?

Osallisuuden ja yhteisten taiteellisten kokemusten kautta lapset kiinnittyvät kulttuuriinsa. Tämä kulttuurisen identiteetin muodostumisprosessi auttaa lasta löytämään laajemminkin oman identiteettinsä ja muokkaamaan sitä. Lapsilla on uskomaton kyky ihmetellä ja keksiä uusia ideoita. Tälle on annettava tilaa, sillä joka sukupolvi synnyttää jotain uutta perinteisen taidekulttuurin rinnalle. Rohkaisun siemenet luovaan ajatteluun kylvetään jo varhaislapsuudessa.

Viimeisessä vaiheessa perheet saavat kotiin kirjan, jonka alkuun on liitetty tarina Matkivat apinat. Meille on tärkeää saada perhe osallistumaan lasten taiteelliseen prosessiin. Ajatuksena on työskennellä yhdessä lasten parhaaksi. leikkiä ja kuvitella yhdessä, ja luoda perheen oma jatko tarinalle.

Lapset vievät Matkivat apinat -tarinan kotiin: perheet saavat kotiin kirjan, jonka alkuun tarina on liitetty. Heidän tehtävänä on leikkiä ja esitellä tarina perheelle ja sitten yhdessä perheen kanssa keksiä, miten tarina voisi jatkuu. Heitä ohjeistetaan myös kirjoittamaan keksimänsä tarina kirjaan ja halutessaan myös kuvittamaan tarina piirtämällä tai valokuvaamalla kotona leikitty draamaleikki sadusta. Valmiin kirjan jokainen lapsi saa tuoda takaisin päiväkotiin, jossa ne luetaan ryhmän kanssa yhdessä. Näin tarinat jaetaan vielä kerran ryhmässä. Erilaisia tarinoita voidaan myös leikkiä ryhmässä draamaleikin sekä yhdessä tehdyn taideteoksen tarjoaman pohjan kanssa.

Lähteet:

Korona jäljet vaarantavat lasten ja nuorten hyvinvoinnin. Blogi 12.5.2021 Lastensuojelun Keskusliiton sivuilla. Viitattu 20.10.2022. <https://www.lskl.fi/blog/koronan-jaljet-vaarantavat-lasten-ja-nuorten-hyvinvoinnin/>.

Heikkinen, H. 2005. Draamakasvatus - opetusta, taidetta, tutkimista! Jyväskylä: Minerva.

Lupton, H. 2007. Matkivat apinat, intialainen tarina Teoksessa Lupton, H. Tarinat Tarinoita silmälle ja korvalle. Kärkölä. Pieni karhu.

Pietilä, K. 2020. Reflektointi elämyspedagogiikassa. Teoksessa Karppinen, S., Marttila M. & Saaranen-Kauppinen, A. (toim./eds.). Seikkailukasvatusta Suomessa / Outdoor Adventure Education in Finland. Humanistinen ammattikorkeakoulu julkaisuja, 97. 187 -199. Helsinki. Humanistinen Ammattikorkeakoulu.

Rusanen, S. 2008. Osallistavan teatterin lajeista. Teoksessa: P. Korhonen & R. Airaksinen (toim.): HYVÄ HANKAUS – teatterilähtöiset menetelmät oppimisen ja osallistamisen mahdollisuuksina. 24 -31. Helsinki: Draamatyö.

Varpanen, J. 2018. Vapaus, demokratia ja jaettu todellisuus osallisuuden ytimessä. Teoksessa Kangas, J., Vlasov, J., Fonsén E. & Heikka, J. (toim.). Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2 – suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen. 120 -134. Helsinki. Suomen varhaiskasvatus ry.